

G. Bouvaert. Een 18de-eeuws Zuidnederlands kloosterbibliothecaris en zijn bibliotheek *

door

M. DE SMEDT

De figuur van de veelzijdige Cisterciënzerpater Godefridus Bouvaert (1685-1770) werd reeds meer dan eens en vanuit diverse hoeken voor het voetlicht gebracht. Op 't eind van de 19de eeuw werd een artikel aan hem gewijd als bibliothecaris¹. In de afgelopen decennia werd o.m. zijn literair-historisch en -theoretisch werk bestudeerd en werd er tevens belangstelling opgebracht voor zijn dichtelijke activiteit². Ruim tien jaar geleden verscheen van de hand van Andreas F. Marcus een afzonderlijke bundel opstellen waarin Bouvaert werd benaderd als bibliothecaris, als historicus en als dichter³.

Ik geloof dat het niet overbodig is opnieuw de schijnwerper te richten op een bijzonder aspect van het werk van G. Bouvaert als bibliothecaris. De diverse handschriftelijke catalogi die van hem bewaard zijn kunnen ons immers o.a. uniek bronnenmateriaal verschaffen over omvang, inrichting en inhoud van een Zuidnederlandse kloosterbibliotheek in de eerste helft van de 18de eeuw.

* Ik dank Pater Overste en Pater Leo van de Sint-Bernardusabdij te Bornem voor de welwillendheid waarmee ze mij Bouvaerts handschriften ter inzage gaven. Prof. Dr. J. F. Vanderheyden, emeritus-hoogleraar van de K.U.-Leuven, zij dank voor de kritische aanmerkingen die hij formuleerde bij de lectuur van het manuscript van dit artikel.

1. W. VAN HETEREN: *Een vlaamse bibliothecaris uit de vorige eeuw. Godefridus Bouvaert*. P. 169-177 en p. 249-266 in: *Dietsche Warande*. Nieuwe reeks. IV (1891).

Van Heteren heeft het wat Bouvaerts catalogi betreft alleen over de inventaris van zijn kloostercel (Koninklijke Bibliotheek Brussel, hs. 17871).

2. J. F. VANDERHEYDEN: *G. Bouvaert en zijn „Historie, Regels ende Bemerkingen“*. Een paar van zijn bronnen: P. Richelet, Ger. Brandt. P. 177-215 in: *Versl. en Meded. v. d. Kon. Vla. Acad. voor Taal- en Letterkunde*. 1960.

A. MATTHYS: *Godfried Bouvaert: Historie, Regels ende Bemerkingen wegens de Nederduytsche Rym-konst*. Tekstuitgave met inleiding en aantekeningen. Gent, 1968-1969. (Onuitgegeven licentiaatsverhandeling).

F. EGGERMONT: *Godefridus Bouvaert*. Leuven, 1969. (Onuitgegeven licentiaatsverhandeling).

3. ANDREAS F. MARCUS: *Godefridus Bouvaert. Monnik aan de schelde. 1685-1770*. Met een voorwoord van J. F. VANDERHEYDEN. Bornem, Vereniging voor Heemkunde in Klein-Brabant, 1970. We hebben in ons artikel hier en daar gebruik gemaakt van gegevens die in hoofdstuk II, „De bibliotheek van Sint Bernards“ (p. 24-36), vervat liggen.

In deze korte studie zullen we voornamelijk aandacht besteden aan inrichting en uitbouw van Bouvaerts catalogi van de kloosterbibliotheek en van zijn boekenverzameling in zijn kloostercel ⁴.

*

Godfried Bouvaert werd geboren te Antwerpen in 1685. Hij treedt binnen in de Cisterciënzerabdij van Hemiksem ⁵ in 1705; in 1722 wordt hij aangesteld tot bibliothecaris van de abdij.

De onmiddellijke voorgeschiedenis van de abdijsbibliotheek kunnen we aflezen uit enkele passussen uit de handschriften 219 en 229 ⁶. In 1701 werd een nieuw bibliotheekgebouw opgericht (voor de „grote bibliotheek”) ⁷; dit feit neemt niet weg dat twee jaar later, in 1703, de boeken een plaats vonden in drie kamers tussen de kerk en de toren ⁸. In 1705 is het grootste gedeelte van het boekenbezit zelfs naar Antwerpen overgebracht „propter bella et pabulationes”; het jaar nadien keerden ze reeds terug ⁹. In 1712 of 1713 werden de kasten in de „grote bibliotheek” ingericht ¹⁰.

Pas in april 1733 echter zou de definitieve verhuis van de boeken plaatsvinden ¹¹. Daaraan werd dertien dagen gewerkt („tredecim dies”). Toen bleek dat lang niet alle boeken in de bibliotheekruimte (de „grote bibliotheek”) konden geplaatst wor-

4. De catalogi van de „beide” kloosterbibliotheeken bevinden zich in de bibliotheek van de Sint-Bernardusabdij te Bornem (hss. 219, 220, 221, 222, 223, 224). De catalogus van de werken op Bouvaerts kloostercel berust in de Koninklijke Bibliotheek te Brussel (hs. 17871). Een beschrijving van deze catalogi is te vinden bij A. MARCUS: *o.c.* P. 59-60.

5. De abdij bleef gevestigd te Hemiksem tot 1797, jaar waarin ze er werd opgeheven ten gevolge van de Franse Revolutie. In 1836 werd de abdij heringericht te Bornem. (*Lexikon für Theologie und Kirche*. 2. Aufl. 2. Bd. Freiburg, Herder, 1958. Col. 610).

6. Hs. 219 is de standcatalogus van de „grote bibliotheek”, waarin vooraan een „Bibliothecę Sambernardineę Historia brevis, exhibens ejus Incrementa et Fata”; hs. 229 is getiteld: „Summarii Chronologici et Topographici Abbatie Loci S. Bernardi ad Scaldim Pars Secunda”. Voor een inventaris van Bouvaerts handschriften, cfr. A. MARCUS: *o.c.* P. 58-68.

7. „A° 1701. perfectum est edificium Bibliothecę majoris sub Abbate Antonio Spanoghe, (...)”. (Hs. 219. „Bibliothecę (...) Historia brevis, (...)”).

8. Hs. 229. P. 123.

9. Hs. 219. „Bibliothecę (...) Historia brevis, (...)”. Tijdens de Spaanse successieoorlog werd in 1705-1706 in onze gebieden strijd geleverd tussen Engeland en de Nederlanden enerzijds en Frankrijk-Spanje anderzijds. Brabant en Vlaanderen kozen na de ontruiming door de Fransen in 1706 de kant van Karel III van Spanje. (*Algemene Geschiedenis der Nederlanden*. Deel IX. Haarlem, Fibula-Van Dishoeck, 1980. P. 19 en vlg.).

10. „A° 1713. consummata sunt et collocata Armaria majoris Bibliothecę et per 20. Annos vacua remanserunt”. (Hs. 219. „Bibliothecę (...) Historia brevis, (...)”).

Hs. 229, p. 132, vermeldt hier 1712 als datum („Mense Martio et Aprili”).

11. „Die sexta Aprilis, anni 1733 consensit Domnus Archimandrita noster Gerardus [= abt Gerardus Rubens], ut Libri (...) ponerentur in majori nostra Bibliotheca”. (Hs. 229. P. 178).

den, werd een tweede lokaal ingericht (de zgn. „kleine bibliotheek”, „ubi mole quidem minores, sed numero plures quàm in majori, possent Libri collocari”); deze tweede bibliotheekruimte stak tegen eind 1733 („ante finem Novembris ejusdem anni”) eveneens vol boeken¹².

Eens dat de boeken een min of meer definitieve plaats hadden gekregen, kon de bibliothecaris „echt” bibliotheekwerk verrichten. In een minimum van tijd legde Bouvaert rond 1734 vier lijvige catalogi aan, een alfabetische en een standcatalogus zowel van de „grote” als van de „kleine” bibliotheek; in 1747 zou hij nog een nieuwe versie van de beide catalogi van de „kleine bibliotheek” uitschrijven. Ondertussen had hij in 1745 eveneens een catalogus aangelegd van de boeken die hij in zijn kloostercel bewaarde.

Deze catalogi zijn niet alleen belangwekkend omwille van hun inhoud, maar ze zijn tevens merkwaardig omdat de samensteller in de voorredes uitvoerig en minutieus zijn werkmethode bij de samenstelling ervan uit de doeken doet.

Hoe ging dan deze bibliothecaris bijna 250 jaar geleden tewerk bij de aanleg van zijn catalogi?¹³

In de voorrede op hs. 222, de standcatalogus van de „kleine bibliotheek”, beschrijft Bouvaert hoe hij op een groot dubbel blad papier aan beide zijden 32 dikke evenwijdige horizontale lijnen trok, en vervolgens vier loodrechten uittekende: één aan de linker- en één aan de rechterzijde om de marges aan te duiden, een derde aan de linkerkant, doch wat meer naar rechts dan de eerste, „ubi omnes lineę secundarię tempore scriptionis incipiantur”¹⁴, en een vierde lijn „in medio istius dimidii folii”, om telkens de precieze plaats te weten waar letter en cijfer ter aanduiding van kast en plank zouden moeten komen¹⁵.

Vervolgens schafte hij zich een soort klem aan¹⁶, welke zou dienen om het gelinieerd blad telkens onder en met het te beschrijven blad stevig samen te houden („retineatur et non moveatur intra singula folia, quę conscribenda sunt”). Op die manier zou hij ordentelijk tewerk kunnen gaan, met op elke bladzijde gelijke marges en een ongeveer gelijk aantal geschreven regels.

Bij het uitschrijven van de titels – een jongeman, „honestus et modestus quidam Juvenis”, bracht de boeken aan! – plaatste

12. Hs. 229. P. 179.

13. Cfr. ook de summier schets van A. MARCUS: *o.c.* P. 28-29.

14. Het Latijnse „ae” wordt door Bouvaert systematisch als „ę” weergegeven.

15. Hs. 222. P. V-VI.

16. „quęque adducto annulo sive vinculo ęreo, planę clauditur, et reducto vi suã elasticã aperitur”. (Hs. 222. P. VI).

Bouvaert op elke bladzijde telkens een letter om de kast, en een cijfer om de plank aan te duiden¹⁷.

Bemerkenswaard is dat Bouvaert in 1747, wanneer hij een tweede catalogusversie van de „kleine” bibliotheek opstelt, in zijn standcatalogus enkel nog de letter van de kast aangeeft, en het veiliger acht het cijfer van de plank achterwege te laten. De reden? Wanneer er nieuwe aanwinsten in het bestaande systeem worden ingeschakeld, verhuizen sommige boeken naar een andere plank, andere worden verwijderd, zodat de plaatsaanduiding in de catalogus niet altijd meer correspondeert met de werkelijke standplaats¹⁸.

Uit handschrift 222 vernemen we verder dat Bouvaert per boek familienaam en voornaam van de auteur noteert, de titel van het werk, de plaats van uitgave en de datum – de aanduiding van de uitgever blijft in de regel achterwege. De problematiek terzake bij de beschrijving van incunabels en postincunabels is hem blijkbaar niet onbekend¹⁹. In gevallen waar de auteur ontbreekt, wordt het eerste belangrijk woord uit de titel hoofdwoord²⁰.

Zijn in één volume diverse delen opgenomen of – omgekeerd – bestaat één werk uit verscheidene volumes, dan wordt dit aangeduid. Andere annotaties betreffen eventuele onvolledigheid, leemtes, beschadiging (door vermoldheid, boekworm of schimmel – „si carie, tineâ vel situ esset infectum” –!), formaat en letter van de kast, echter *niet* het cijfer van de plank²¹. De reden hiervoor duidt Bouvaert aan in de voorrede op de alfabetische catalogus van de „kleine” bibliotheek: de titelbeschrijvingen die hij maakt zullen immers tevens gebruikt worden voor de samenstelling van zijn alfabetische catalogus, en daarin wenst hij per titel alleen de kastletter aan te duiden, niet het cijfer van de plank. Immers, omwille van het bijshuiven van nieuwe aanwinsten worden sommige werken soms op een andere plank gezet,

17. Hs. 222. P. VI.

18. „Scripturus, in summitate cujusque pagine pingebam Litteram alphabeticam Armarii indicativam, non vero numerum plutei vel asseris; nam Libri, novis majoribus supervenientibus, plerique sursum promoventur in altiores Asseres, dum minores, imperfecti et despecti Codices paulatim exenti eliminantur: et ita Pluteorum numeri primæ dispositionis, non concordarent futuro tempore”. (Hs. 223 (= standcatalogus „kleine” bibliotheek. 2de versie. 1747). P. IV).

19. „In vetustis autem Codicibus, qui circa vel ante annum 1500. impressi sunt, hæc ferè requirenda sunt post Præfationem, post Indicem contentorum, vel ad calcem totius Operis”. (Hs. 222. P. VI).

20. „Si desit Author, ejus loco annotatur primarium et eminens Tituli verbum, quod puncto clauditur et lineola subducitur”. (Hs. 222. P. VI).

21. Hs. 222. P. VII. Het cijfer van de plank wordt in de standcatalogus wel telkens bovenaan geschreven. (Cfr. supra).

zodat de catalogus na verloop van tijd onbruikbaar wordt²². Met andere woorden, in 1734 geeft Bouvaert in zijn standcatalogus per kast de letter en per plank het cijfer op, terwijl hij in zijn alfabetische catalogus per titel alleen de letter van de kast noteert.

In 1747 laat hij ook in zijn standcatalogus het cijfer van de plank achterwege, met hetzelfde argument waarmee hij in zijn alfabetische catalogus van 1734 reeds de plankaanduiding weglief.

Nog in de voorrede tot handschrift 222 vermeldt Bouvaert o.a. dat hij bij het optekenen van de titels een tweede exemplaar gewoon met „bis” aanduidt; dit „bis” krijgt een plaats op het einde van de titelbeschrijving. Diverse werken ingebonden in één en hetzelfde volume krijgen elk een titelbeschrijving; een accolade aan de linkerzijde wijst dan op de samenvoeging van de titels²³.

Wanneer bij het noteren van de titelbeschrijvingen één zijde van een dubbel openliggend blad volgeschreven was, ging Bouvaert over naar de vierde zijde, omdat op die manier het onderliggend gelinieerd blad kon blijven liggen; de tweede en derde zijde van het blad bleven onbeschreven²⁴. Bouvaert beschreef naar eigen zeggen vier folia per dag, alles samen 144 folia op 35 dagen²⁵. Het aldus tot stand gekomen geheel vormt de kladversie van zijn standcatalogus en tevens de basis van zijn alfabetische catalogus.

Het overschrijven van de standcatalogus bood blijkbaar geen moeilijkheden. Vermeldenswaard is wel dat Bouvaert twee systemen toepast om aan te geven welke werken in meer dan één exemplaar aanwezig zijn. Gaat het om belangrijke, veel geraadpleegde stukken, dan voegt hij aan de titelbeschrijving „bis” toe, „quia toties retinendi sunt nec abdicandi, nisi pro melioribus editionibus”. In andere gevallen plaatst hij na de beschrijving zoveel puntjes als er exemplaren zijn; immers wanneer later over-

22. „Facile, fateor, mihi esset per notam Arithmeticam, Pluteum vel Asserem assignare post singulos Libros; et commodum foret omnibus si adscriberentur: ex consilio tamen virorum prudentum omittam, ne in qualibet vel unius voluminis transpositione maculandus sit presens Catalogus, vel post breve tempus fiat inutilis. Nam propter novos Libros aliqui ex uno in alium Pluteum transferuntur; raro tamen in aliud Armarium”. (Hs. 221. P. VI).

23. Hs. 222. P. VII.

24. „Impletâ unius folii paginâ primâ, pergebam ad quartâ, 2^a. et 3^a. manente vacuâ: nec movenda idcirco, vel transponenda est pagella lineis rectis distincta, quæ interjacet”. (Hs. 222. P. VII).

25. Hij werkte zes uur per dag: „quotidie sex horas scriptioni impendens, nempe manè à medio octavæ usque ad medium undecimæ, et à secundâ usque ad quintam pomeridianam, de beneplacito Domini Abbatis absens à Choro à finitis Laudibus usque ad Completorium *inclusivè*”. (Hs. 222. P. VIII).

bodige exemplaren verwijderd worden, zal men in de catalogus alleen maar puntjes moeten schrappen ²⁶.

Het klad van de standcatalogus zou Bouvaert gebruiken om een alfabetische hoofdwoordencatalogus aan te leggen. Daarbij ging hij als volgt te werk ²⁷.

Vooreerst schreef hij alle titels op die in de standcatalogus op een secundaire plaats kwamen als zijnde samen met andere werken ingebonden; bij een dergelijke titel noteerde hij „*Compact. cū*” met aanduiding van o.a. auteur en titel van het eerste werk van het convoluut.

Vervolgens verknipte hij het klad van de standcatalogus plus het pas vermelde supplement titel per titel, en rangschikte hij het geheel in 24 dozen, volgens de letters van het alfabet. Letter per letter werd dan verder geklasseerd volgens het schema Ab, Ac, Ad, Ae, Af, ... en eventueel Aba, Abb, Abc, Abd, Abe, etc...

Op die manier kon Bouvaert de alfabetische hoofdwoorden-catalogus aanleggen en uitschrijven in een periode van 40 dagen – plus enkele dagen om fouten te verbeteren.

De voltooiing van het werk moet voor de samensteller een hele opluchting geweest zijn: naar het einde van zijn voorrede toe laat Bouvaert zich ontvallen:

„Tantę molis erat, Seriem formare Librorum:
At re confectā, dulce est meminisse laborum” ²⁸.

In de voorrede op handschrift 221, de alfabetische hoofdwoordencatalogus van de „kleine” bibliotheek, gaat Bouvaert in detail in op de principes van alfabetisering die aan de grondslag van deze catalogus liggen. We zullen trachten hieruit enkele belangrijke elementen te distilleren.

Uit de diverse klasseringswijzen die ter beschikking staan, heeft Bouvaert gemeend de alfabetische op familienaam te moeten nemen, „utpote facillimus et penę naturalis: et quia per Cognomina scriptores hodiędum ut plurimum innotescunt” ²⁹.

Bouvaert zou echter geen bibliothecaris zijn als hij niet zou weten dat de toepassing van dit voor de hand liggend en ogenschijnlijk probleemloos criterium van rangschikking toch bijwijlen de nodige moeilijkheden oplevert. Waar bijvoorbeeld de auteursnaam ontbreekt, kan het eerste *of* het belangrijkste woord uit de titel („*primarium vel eminens Tituli verbum*”) een rangschikkings-

26. „Puncta verò repetita in hoc Bibliothecarii Catalogo facilè eraduntur, dum Libri nobis superflui eliminantur”. (Hs. 222. P. VIII-IX).

27. Hs. 222. P. IX-XI.

28. Hs. 222. P. XI.

29. Hs. 221. P. V.

functie krijgen. Het spreekt vanzelf dat bij deze keuze een zekere willekeur onvermijdelijk is. En er zijn auteurs, „non pauci Scriptores”, wier naam bestaat uit twee elementen die bezwaarlijk kunnen omgekeerd worden; Bouvaert bedoelt naamcombinaties als Albertus Magnus, Aldus Manutius, ...³⁰. De strakke alfabetiseringsregel wordt verlaten voor een soepele toepassing, die evenwel uit de aard der zaak soms tot interpretatie, geval per geval, moet leiden: „Omnes itaque Authores scribere præstat eo modo quo melius noscuntur, et frequentius citantur”.

Na de naam volgen dan de gewone elementen van de titelbeschrijving als titel, plaats van uitgave, datum, eventueel aantal volumes, formaat en een letter die de kast aanduidt waar 't boek staat³¹. Zijn er diverse geschriften van één auteur, dan wordt de auteursnaam niet telkens herhaald, doch vervangen door een streep. Een accolade duidt op samenbinding van werken van een zelfde auteur. De aanduiding „*Compact. cum*” moet in de alfabetische rangschikking de relatie tussen de elementen van een convoluut aanduiden.

Bouvaert gaat dan nog wat dieper in op familienamen met partikels als à, ab, d', de, du, van, etc... in namen als „à *Bolswert*”, „*de Bukentop*”, etc... Deze partikels worden in zijn catalogus bij de naam geschreven, doch verwaarloosd voor het klassemment: „adeóque per illas non sunt querendi Authores, sed per Litteram Nominis inchoativam. ut à *Bolswert*, et *de Bukentop*, in littera B. non in A. vel in D. reperientur”³².

Zo eenvoudig blijft het nu ook weer niet. Immers, „si tamen in Authorum nominatione similes particulę addantur: ut *A Lapide. Van Roy. Le Roy.* etc. illę in hocce Catalogo abecedarium ordinem sequuntur: et ita *A lapide* in A. et *Van Roy* in V. est requirendus”. En ook hier weer komt willekeur om de hoek kijken: „quã in re consuetudo et aures sunt consulendę”! In twijfelgevallen gaat Bouvaerts voorkeur naar rangschikking op het stamelement, o.m. omdat in sommige gevallen meer dan één voorzetsel bij een zelfde naam gebruikelijk is (b.v. *A Castro* – *De Castro*).

En dan komt er een beschouwing die de bibliothecaris Bouvaert siert, die bewijst dat hij het uiteindelijke doel van zijn catalogus, van elke catalogus, voor ogen houdt: hij – d.i. de catalogus – moet de lezer in staat stellen een werk terug te vinden; en dat te bereiken is niet alleen of niet op de eerste plaats een kwestie van

30. In het geval „Aldus Manutius” lijkt Bouvaert op het verkeerde spoor te zijn. In een alfabetische rangschikking op de familienaam krijgen we normaal: „Manutius, Aldus”.

31. Voor de reden waarom Bouvaert de aanduiding van de plank achterwege laat, zie noot 22.

32. Hs. 221. P. VIII.

het rigourens toepassen van een strak regelstel : bij het aanleggen van de catalogus dient men soms pragmatisch te werk te gaan. In de aangehaalde gevallen van familienamen met partikels, heeft Bouvaert dan ook soms twee ingangen voorzien : „Plurimos etiam utroque loco scribam, vel saltem altero indicabo, sub quâ litterâ Opera vel Vitę habeantur” ; hij verwijst dan van de ene vorm naar de andere, b.v. van „A Castro” naar de letter C waar de werken van de auteur te vinden zijn³³ ; immers Bouvaerts’ filosofie : „nec labori, nec sanitati, nec tempori parcens, sed satagens ut inquirentes numquam frustrentur”³⁴.

Bij namen van heiligen telt S van „Sanctus” of de V van „Venerabilis” niet mee voor de rangschikking, „nam litterę istę S. D. B. vel V. apponuntur quidem propter Authorum merita vel Sanctitatis famam, sed seriem alphabeticam hęc non componunt”.

Heiligenlevens en levensgeschiedenissen van andere beroemde personen krijgen in de regel twee ingangen in de catalogus, „ut S. Augustini Vita per Cornelium Lancilottum reperietur in Articulis Augustini et Lancilotti”³⁵. Waardoor Bouvaerts alfabetische hoofdwoordencatalogus tevens gedeeltelijk onderwerpscatalogus wordt.

Bij vertalingen tenslotte komt de naam van de vertaler in de alfabetische rangschikking niet aan bod³⁶, in tegenstelling met de werkwijze in het geval van commentatoren bij andermans werk³⁷.

Bouvaert meent inderdaad de vertalers als ingang in de alfabetische indeling te kunnen weglaten, „quia proprię Authores non sunt”.

Tot zover Bouvaerts werkwijze bij de samenstelling van zijn bibliotheekcatalogi van de „kleine” en de „grote” bibliotheek, althans voor zover we die kunnen opmaken uit de voorredes op beide catalogi van de „kleine” bibliotheek.

33. „A Castro, Alphonsi, vide à Castro in litt. C.” (Hs. 221. P. 2 links. Het werk van deze auteur wordt op p. 57 links vermeld).

„A Mauden, Davidis . vide in littera M.” (Hs. 221. P. 9 links. Op p. 180 links vinden we onder de M inderdaad de titelbeschrijving „A Mauden, Davidis, Discursus morales in præcepta Decalogi. Bruxelles, 1627 . in f^o. H.”).

34. Hs. 221. P. IX.

35. Hs. 221. P. IX-X.

36. „Illorum Nomina, qui aliena opera ex una in aliam linguam transtulerunt, ipsis Libris translatis rarę adscribam ; nec in serie alphabetica reperientur, quia proprię Authores non sunt : et ne in immensum cresceret Appellationum congeries, sine scrupulo omittentur”. (Hs. 221. P. XI).

37. „Qui verę Commentaria perpetua, vel notas illustriores in aliorum Opera contulerunt, locum suum hęc jure meritissimo obtinebunt, et cum Libris illustratis, et inter Authores iterum seriatim enumerabuntur”. (Hs. 221. P. XI).

Met zijn beide soorten catalogi had Bouvaert welomlijnde doelstellingen. De standcatalogi zijn in eerste instantie bestemd om door de bibliothecaris gebruikt te worden: „Catalogi Locales sunt ad usum Bibliothecarii, ut ex iis absentes seu ablatos noscat Codices”³⁸. De alfabetische catalogi daarentegen staan tevens ten dienste van de lezers. Er zijn ten andere volgens Bouvaert heel wat redenen die het nut van de alfabetische hoofdwoorden-catalogus kunnen aantonen. Immers, deze catalogus leert ons het bezit van de bibliotheek kennen, maar hij laat ons tevens zien hoeveel ons nog ontbreekt, zowel op het stuk van auteurs als van betere edities; hij laat ons zien welke werken we volledig hebben, maar tevens zet hij ons ertoe aan onvolledige werken aan te vullen; hij doet ons opkijken naar auteurs waarvan we dachten dat ze slechts één boek schreven; en hij laat ons boeken terugvinden en lezen die we nauwelijks nog met name kenden³⁹. In 1747 (tweede versie van de catalogi van de „kleine” bibliotheek) komt daar nog een reden bij: de catalogus leert ons namelijk ook dat we aan een aantal auteurs, die normaal enkel met hun naam geciteerd worden, meer eer moeten betuigen en gezag toekennen omdat ze in het bezit waren van theologische graden of zelfs van bisschoppelijke waardigheid⁴⁰.

Naast het samenstellen van deze beide soorten catalogi droomde Bouvaert van het aanleggen van een groots bibliografisch referentiewerk, een onderneming waar hij naar eigen zeggen zelf niet tegen opgewassen was („ut cui ego impar sum alius suppleat”). In dit referentiewerk – opgevat als een alfabetisch repertorium op trefwoorden – zouden alle mogelijke onderdelen van alle disciplines (o.a. de theologische en geschiedkundige, maar ook b.v. de „Artes mechanicę”) opgesomd worden in één alfabetische rangschikking, mét de werken in verband met die onderwerpen („cum Authoribus qui singula tractant”). De wens dat een dergelijk reuzenwerk zou worden aangepakt spreekt Bouvaert uit op ’t eind van zijn voorrede op de alfabetische hoofdwoorden-catalogus van de „kleine” bibliotheek⁴¹.

Uit een paar passages uit dezelfde voorrede blijkt dat Bouvaert bij het aanmaken van zijn catalogi het oog op de toekomst gericht hield. Dit moge o.a. blijken uit de manier waarop Bouvaert het enkel en alleen beschrijven van de linkerzijde van het catalogusboek verantwoordt: op de rechterzijde kunnen immers de nieuwe

38. Hs. 229. P. 180.

39. Hs. 221. P. XII.

40. Hs. 224. P. IX.

41. Hs. 221. P. XII.

aanwinsten bijgeschreven worden, „quę in iterata hujus Repertorii descriptione suis locis sunt inserenda : ita ut non nisi post multa annorum curricula renovandus sit Catalogus Librarius”⁴². En dat deze zinsnede voor Bouvaert geen loze formule was moge blijken uit het feit dat hij in 1747 o.a. deze catalogus herschreven heeft, mét inlassing van de ca. 550 nieuwe aanwinsten sedert 1734⁴³.

Een zelfde toekomstgerichtheid blijkt tevens uit Bouvaerts verklaring waarom we bij de titelbeschrijvingen in annotatie soms aanduidingen vinden als „à vermibus corrosus liber”, „desunt quedam folia in textu”, „sine imaginibus” en „vermib. corrosum”⁴⁴. Bouvaert wenst defecten en gebreken op te tekenen „ut occasione data zelosi Successores mei integros substituunt, quantumvis vilioris compacture, cujus de causa hinc nullum volumen despicitur, sed quò antiquius eò chariùs habetur”⁴⁵.

Deze enkele annotaties brengen ons bij een merkwaardig aspect van Bouvaerts bibliotheekcatalogi dat we hier nog even moeten belichten, met name het feit dat de samensteller zich niet altijd beperkt tot de loutere titelbeschrijving, maar tevens links en rechts een paar summiere aanduidingen betreffende de beschreven boeken geeft.

In de lijn van de zopas vermelde annotaties die in essentie „defecten” aanduiden, liggen nog o.a. „Putredine lesum”, „à la fin y manquent quelques feuilles”, of het doodgewone „sine loco” en „sine anno”⁴⁶. Maar ook de andere pool ontbreekt niet, d.i. wanneer een boek zich door zijn vormelijke schoonheid of hoge zeldzaamheid onderscheidt, vermeldt de bibliothecaris dit graag. Het „Lexicon Gręco-Latinum, seu Thesaurus lingue Gręce” van 1554 krijgt naast de aanduiding „sine nomine authoris et loci impressionis” de kwalificatie „Elegans editio” mee⁴⁷. Elders vinden we „Editio nitida”, of zelfs „Edit. nitidissima”⁴⁸. Ook aanduidingen betreffende de zeldzaamheid van bepaalde werken vinden we in Bouvaerts catalogi. Het „Kort begryp van de Geloofs-geschillen. Antwerpen, 1678. in 12°.” van Adrianus en Petrus

42. Hs. 221. P. VII.

43. In 1735 telde de „kleine” bibliotheek 4949 werken (hs. 222. P. XIII) ; in 1747 was dat aantal gestegen tot 5498 (hs. 223. P. X).

44. Resp. hs. 221, p. 280 links ; hs. 221, p. 120 rechts ; hs. 222, p. 146 links ; hs. 222, p. 58 links.

45. Hs. 221. P. XI.

46. Resp. hs. 222, p. 42 links ; hs. 221, p. 34 rechts ; „sine anno” b.v. hs. 222, p. 147 links.

47. Hs. 222. P. 207 rechts.

48. „Moline, Ludovici, De Justitia tomus primus. tantù. Venetiis, 1594. in f°. *Editio nitida*”. (Hs. 222. P. 37 links).

„Sinceri, Jodoci, Itinerarium Gallię, cum Appendice de Burdigala. Amstelod. 1649. in 12°. *Edit. nitidissima*”.

Walenburch is een „*liber rarus*”⁴⁹; „*rarus*” is ook het „Kort begryp der voornaemste Hooft-geschillen des Geloofs. t' Antwerpen 1649. in 12°.” van Martinus Becanus⁵⁰, terwijl „Amsterdam redams eer ende opkomen door het Alderheyligste Sacrament des Altaers. t' Antwerpen 1639 in 8° fig.” van Boetius à Bolswert zelfs „*rarissimus*” is⁵¹. Bij „*Calerii, Egidii, Sporta fragmentorum. Adduntur S. Gregorii Omelię. sine loco. 1475. in f°. parvo, crasso*” noteert Bouvaert niet zonder trots: „*Antiquissimę editionis nostrorum librorum, quibus annus appositus est*”⁵².

Hebben de tot dusver beschreven op- en aanmerkingen voornamelijk betrekking op het formele, meer in het inhoudelijk vlak liggen aanduidingen over het eventuele verbod dat op de lectuur van sommige geschriften rust. Voor de 18de-eeuwse kloosterbibliothecaris moet het merktekenen van sommige werken met termen als „*prohibitus*” een belangrijke opgave geweest zijn bij het samenstellen van een catalogus van de kloosterbibliotheek. Anderzijds leert ons het voorkomen van „*verboden*” boeken in Bouvaerts catalogi dat een aantal negatief gemerkte geschriften dan toch in de kloosterbibliotheek te vinden waren. Een paar voorbeelden. De term „*prohibita*” volgt op de titelbeschrijving „*Bignoni, Marii, Scientia universalis Concionatorum. Coloniae 1663. 3. voll. in 4°.*”⁵³. En bij de „*Poëmata varia. (omnia) Lugduni Batavorum 1645. in parvo 12°.*” van Hugo Grotius is boven „*omnia*” de vermelding „*prohibita*” bijgeschreven⁵⁴. Merkwaardig is dat bij verdachte auteurs ook wel eens de omgekeerde aanduiding voorkomt. Bij R. Arsdekin bijvoorbeeld! Bij de beschrijving „*Arsdekin, Richardi, Theologia tripartita universa. Editio octava. Antverpię 1686. in magno 4°.*” vinden we „*non prohibita*”⁵⁵, en de „*Theologia Tripartita. Antverpię, 1682*” in 3 vol. van dezelfde auteur krijgt het fiat met de aanduiding „*Editio permissa*”⁵⁶. De „*Instructions Chretiennes, tirées de deux volumes de Lettres de Mre Jean du*

49. Hs. 222. P. 82 links. Ter vergelijking: Van het werk „*Tractatus generales de controversiis fidei. Coloniae-Agripp., Friès, 1670-71*” van deze auteurs zegt Brunet: „*Ouvrage estimé, et dont les exemplaires ne sont pas communs*”. (J.-C. BRUNET: *Manuel du libraire et de l'amateur de livres. T. V. Col. 1403*).

50. Hs. 223. P. 70 links.

51. Hs. 222. P. 81 rechts.

52. Hs. 224. P. 74 links.

53. Hs. 222. P. 49 links.

Marius de Bignoni. Italiaans theoloog; overleed in 1660. (Cfr. *Nouv. Biogr. Gén. T. VI. Col. 58*).

54. Hs. 224. P. 155 links.

55. Hs. 219. P. 55 rechts.

56. Hs. 221. P. 16 links.

Richard Arsdekin (1618-1693). Iers jezueet. (Cfr. *Dictionary of National Biography. Vol. I. P. 540*).

Verger. Paris, 1673" van R. Arnauld D'Andilly zijn dan weer noch het een noch het ander: het werk is wel „*Suspect*”⁵⁷.

En dat het verbod dat op een geschrift berust ook gevolgen kon hebben voor het materieel beschadigen ervan, moge blijken uit twee titelbeschrijvingen van de „*Theologia naturalis, sive Creaturarum Liber*” van Raymond de Sabunda⁵⁸. Bij de editie „Lugduni, 1648” lezen we „*Deest titulus quia prohibitus*”⁵⁹ en bij de uitgave „Lugduni 1526” heet het zelfs „*Deletus prologus quia prohibitus*”⁶⁰!

Uit de beschrijving „*Luciani (Poëte prosaïci) alle de werken. Eerste Deel (Het tweede is verboden.) t' Amsterdam, 1679. in 12°. (en het eerste en is niet veel beter.)*” blijkt duidelijk dat Bouvaert zelf af en toe als censor optrad⁶¹.

Tenslotte nog een toemaatje met betrekking tot deze op- en aanmerkingen in Bouvaerts catalogi: de atlas van Abraham Ortelius, het „*Theatrum Orbis terrarum*”, Antwerpse Plantijndruk uit 1584, „in forma ferè Atlantica, id est magno f°.”, krijgt de volgende aantekening mee: „*Quia alibi stare non valet, hîc collocatum fuit*”⁶².

Op basis van Bouvaerts catalogi kunnen we ons een beeld vormen van de omvang van de bibliotheek van de Sint-Bernardusabdij in de eerste helft van de 18de eeuw. In handschrift 222, de standcatalogus van de „kleine” bibliotheek, vinden we een ge-

57. Hs. 221. P. 16 links.

Robert Arnauld D'Andilly (1588(?)-1674). Trad in 1645 binnen in Port-Royal. (Cfr. *Dictionn. de Biogr. franç.* T. III. Col. 878-883).

58. Raymond de Sabunda. 15de-eeuws professor te Toulouse. Overleed in 1432. (Cfr. CHR. G. JÖCHER: *Allgemeines Gelehrten-Lexikon.* 4. Teil. Col. 463).

59. Hs. 222. P. 59 links.

60. Hs. 222. P. 62 links.

61. Hs. 223. P. 204 rechts.

In de meeste gevallen zal leetuurverbod wel voortkomen uit de vermelding van de betreffende auteur of het bedoelde werk in de „*Index*”. In de „*Index librorum prohibitorum*” Innoc. XI. P. M. jussu editus usque ad annum 1681. Eidem accedit in fine Appendix usque ad mensem Junij 1704. Romae, Typis. Rev. Cam. Apost., 1704” vonden we:

– „*Opere di F. Mario de Bignoni da Venetis, idest il Quadragesimale, il Santuario, e l'Annuale, seù Domenicale*”. (P. 209).

– „*Hugonis Grotii Opera sequentia: (...) Poemata collecta, & edita a Fratere Gulielmo Grotio*”. (P. 134). [= Ed. van 1617?].

– „*Raymundi de Sabundè Prologus in Theologiam Naturalem*”. (P. 239).

De aanduidingen bij de „*Theologia tripartita*” van R. Arsekin („*non prohibita*” – „*Editio permissa*”) kunnen wellicht verklaard worden door het feit dat het werk, na diverse edities, pas in 1700 op de „*Index*” werd geplaatst. (Cfr. DE BACKER-SOMMERVOGEL: *Bibliothèque de la Compagnie de Jésus.* Nouv. éd. T. I (1890). P. 519 lezen we: „L'ouvrage du P. Archdekin, après de si nombreuses éditions, fut mis à l'Index, *donec corrigatur*, le 22 déc. 1700. Les éditions postérieures auront dû être modifiées”).

62. Hs. 222. P. 143 rechts.

detaillieerd schema van het aantal boeken in deze bibliotheek per kast en per plank⁶³. Waarbij op de verticale as volgens de letters van het alfabet de kasten (= de onderwerpen) aangeduid worden en op de horizontale as het aantal boekenplanken. Rechts onderaan staat de optelsom, de „*Librorum summa summarum*”, hetzij 4949 banden; dit is althans de toestand „*prout erat in Autumno Anno 1735*”⁶⁴. In de „grote” bibliotheek stonden 3847 banden. Hetgeen het totale bestand van beide bibliotheken samen anno 1735 op 8796 banden brengt. Reken daarbij nog de niet onaanzienlijke aantallen boeken op de kamers van de kloosterlingen: „*sunt enim qui trecentos, alii quadringentos, quidam ultra quingentos habent*”⁶⁵. Bouvaert zelf had er op zijn cel ca. 500 staan; doch daarover straks meer.

Dat Bouvaerts handschriftelijke bibliotheekcatalogi in hun tijd niet onopgemerkt bleven moge blijken uit de volgende anecdote die Bouvaert zelf op meer dan één plaats beschreven heeft⁶⁶.

Reeds in september 1736 – dus amper twee jaar nadat Bouvaert zijn catalogi samenstelde – werd door de Leuvense Rector Magnificus de bibliothecaris van de universiteit, Gaspar Magermans, naar de abt gestuurd, „*non tantum ut videret Indices nostros*”, maar om aan de abt te vragen „*ut Bibliothecę Bernardinę custos Lovanium veniret, ibique per aliquot menses residens*” om er een tweevoudige catalogus te maken „*istius Bibliothecę publicę, forsan octo millium Voluminum*”⁶⁷. Aan de universiteit te Leuven was immers, onder impuls van Gaspar Magermans en Hendrik Jozef Rega, in de periode 1723-1730 achter de universitaire hallen een nieuw bibliotheekgebouw ingericht, dat tot aan de brand van 1914 als universiteitsbibliotheek zou dienst doen⁶⁸.

Abt Alexander Adriaenssens (abt sedert begin 1736) liet Bouvaert zelf beslissen of hij de taak van de inventarisatie van de Leuvense universiteitsbibliotheek op zich zou nemen. Deze verkoos in de abt te blijven, maar zond een afschrift van de beschrijving van de manier waarop hij zijn catalogi had aangelegd; „*Originale verò, cujus copia missa fuit Lovanium, restat in*

63. Hs. 222. P. XIII.

64. In 1747 waren dat er 5498. (Cfr. noot 43).

65. Hs. 229. P. 185.

66. Hs. 229. P. 181; hs. KB 17871. P. 2. Cfr. ook A. MARCUS: *o.c.* P. 30.

67. Ook uit andere bronnen weten we dat het bezit van de universiteitsbibliotheek rond 1736 ca. 8000 volumes bedroeg. (Cfr. P. NAMUR: *Histoire des bibliothèques publiques de la Belgique*. T. II: Bibliothèque de Louvain. Bruxelles et Leipzig, 1841. P. 26).

68. Cfr. E. DE MOREAU: *La bibliothèque de l'Université de Louvain. 1636-1914*. Louvain, 1918. P. 12. Cfr. ook: P. NAMUR: *o.c.* P. 22-25.

Abbatia; estque loco Prefationis ante Catalogum Classicum sive Conspectum Localem Minoris Bibliothecę, (...)"⁶⁹.

Een andere anecdote is al even typerend voor de bescheidenheid die de stille kloosterbibliothecaris Bouvaert siert.

Wanneer abt Gerardus Rubens het inzicht heeft de catalogi van de „grote” bibliotheek uit te geven⁷⁰, zal Bouvaert dat ten zeerste afraden, en dit om diverse redenen.

Ten eerste wordt het wanneer de catalogus gedrukt is onmogelijk er iets in te veranderen als er nieuwe aanwinsten of betere exemplaren in de rekken bijgeplaatst, resp. overbodige of onvolledige werken van de planken weggenomen worden. Ten tweede zouden de boeken bij meer algemene bekendheid veel beter bewaakt moeten worden, „ne surripiantur”. En boekverkopers zouden werken te koop komen aanbieden en ze zouden nieuwe stukken willen ruilen voor oudere en meer zeldzame, „et speciosis exemplaribus persuadebunt”. Machtige of bevriende personaliteiten zouden boeken willen ontlenuen, „et recipiemus foedatos, laceros, truncatos”. Als laatste reden citeert Bouvaert een vers van Horatius: „Indien de raaf zich in stilte kon voeden, zou hij meer eten hebben, en heel wat minder getwist en afgunst”⁷¹.

Slotsom: de abt was het eens met Bouvaerts opwerpingen, en de catalogi werden niet gedrukt.

*

We wezen er reeds op dat Bouvaert in zijn kloostercel ook een niet onaanzienlijk aantal boeken staan had. Een tiental jaren na het aanleggen van zijn bibliotheekcatalogi van „grote” en „kleine” bibliotheek zou Bouvaert in 1745 een catalogus opstellen van de geschriften die in zijn eigen cel stonden. Hij was toen 60 jaar oud.

Er zijn uiteraard punten van overeenkomst tussen de reeds besproken bibliotheekcatalogi en deze nieuwe catalogus. Ook hier is er een alfabetisch en een systematisch gedeelte, zij het dat het alfabetisch stuk de volle klemtoon krijgt (tot p. 161), en het gedeelte per onderwerp eerder als een aanhangsel overkomt (p. 162-218). Ook hier in de titelbeschrijving familienaam en voor-

69. Hs. 229. P. 181.

70. „Majoris Bibliothecę nostrę Conventualis utrümque Catalogum Reverendissimus Dominus Pręsul noster Rubenius pię memorię, intenderat prelo committere seu typis evulgandum dare, ad suum et Confratrum usum, et ut intimis ac consanguineis suis Belgii primoribus communicaret”. (Hs. KB 17871. P. 2. Cfr. ook A. MARCUS: *o.c.* P. 29-30).

71. „Tacitus pasci si posset corvus, haberet / Plus dapis, et rixę multo minus invidięque. etc.” (Lib. 1. Epist. 17. v. 50-51).

(Hs. KB 17871. P. 3).

naam van auteur, titel van het werk, plaats en jaar van uitgave, aantal volumes en formaat, aanduiding of diverse werken samen- gebonden zijn, e.d.m. En ook in deze catalogus heeft Bouvaert alleen de versozijde beschreven, opdat op de rectozijde o.a. zouden kunnen komen de titels van werken die met andere zijn samen- gebonden alsook de nieuwe aanwinsten; tevens zal naar zijn zeggen zijn opvolger deze catalogus verder kunnen aanvullen („quod ego non facio, facere poterit Successor meus”)⁷².

Er is nochtans een essentieel verschilpunt tussen deze catalo- gus van 1745 en de bibliotheekcatalogi van tien jaar vroeger. In het overzicht van de ca. 500 boeken die op zijn cel stonden heeft Bouvaert – „quia sterilis videretur talis Librorū Index”⁷³ – per titel enige commentaar bijgeschreven in het Latijn, het Frans of het Nederlands. Hij doet dit naar eigen zeggen in de voorrede van zijn catalogus naar het voorbeeld van de „*Méthode pour étudier l'histoire*” van Lenglet du Fresnoy, een werk dat Bouvaert in zijn cel bewaarde⁷⁴; in de beschrijving van dit stuk in zijn catalogus herhaalt Bouvaert: „C'est sur le modele de cet excellent Ouvrage, que nous donnons nôtre sentiment sur les Livres de ce Catalo- gue”⁷⁵.

Deze bijgeschreven notities, telkens aangeduid met een asterisk, getuigen van Bouvaerts belesenheid en van zijn kritisch en persoon- lijk oordeelsvermogen. Zo schrikt hij er blijkbaar niet voor terug zijn voorbeeld Lenglet du Fresnoy tegen te spreken wanneer hij een oordeel uitspreekt over de „Geographie moderne, naturelle, historique, et politique, (...) Leyde 1729” van de 18de-eeuwse geograaf Abraham Du Bois: „Quoyque Mons. l'Abbé Langlet du Frênoy meprise cette Geographie, peutêtre parce qu'elle vient d'un Huguenôte; je la trouve fort bonne, et les Cartes tres justes, quoyqu' un peu trop petites. La Table alphabetique de tous les noms, qui est à la fin du 2e. tome, est d'une grande utilité, oui d'une grande necessité”. Deze uitspraak levert meteen het bewijs van Bouvaerts ruimdenkende instelling ten opzichte van een anders- gezinde. Het enige negatiefs dat hij van dit werk kan zeggen is dat het in twee volumes van ongelijke omvang verdeeld is, en dat men vrijwel altijd beide volumes samen nodig heeft⁷⁶. Vergelijk hier-

72. Hs. KB 17871. P. 1, 4-5.

73. Hs. KB 17871. P. 1.

74. „*Methodo studendi Historiæ*”. (Hs. KB 17871. P. 4).

75. Hs. KB 17871. P. 87 links.

LENGLET DU FRESNOY: *Méthode pour étudier l'histoire, avec un catalogue des principaux historiens, & des remarques sur la bon.é de leurs ouvrages, & sur le choix des meilleures éditions*. Nouvelle édition, (. .). Paris, 1729. 4 vol. Supplément. 1739. 2 t. in 1 vol.

76. Hs. KB 17871. P. 53 links.

mee het harde oordeel van Lenglet du Fresnoy : „Je ne crois pas qu'il y ait en Geographie un aussi mauvais Ouvrage que celui-ci ; sans ordre, sans systême, sans aucune exactitude sur les faits même les plus connus. Il n'est remarquable que par les Cartes, que le Libraire de Leyde Vander-Aa, s'est donné la peine d'y appliquer" 77.

Doch ook Bouvaert kon hard zijn in zijn oordeel. Getuige zijn vrij uitgesponnen notitie over Boileau, die reeds meer dan eens geciteerd werd 78, en die erop neerkomt dat volgens Bouvaert in de Franse poëzie de cadans niet is terug te vinden van de verzen van een Poirters, een Croon of een Cats 79 – een oordeel dat ten andere ook in zijn „*Historie, Regels ende Bemerkingen*” is terug te vinden ; immers, de Franse dichters „en hebben den kneép noch niet, en het is te vreezen, dat sy in vele jaeren diën noch niet zullen hebben, om vele redenen raekende hunne taele, die ik hier niet wil optellen” 80. Met „den kneép” bedoelde Bouvaert „de wetenschap van diën aengenaemen zwier en vloeyendheyd der Veêrsen” 81.

Dat de Franse dichters geen goede vloeiende verzen kunnen maken ligt blijkbaar niet aan hun onkunde, wel aan hun taal – „redenen raekende hunne taele”. En inderdaad, wanneer Bouvaert in zijn catalogus werk van Alexander Pope – maar dan in Franse vertaling – bespreekt 82, dan heeft hij niet alleen oog voor de stichtelijke inhoud van een van de stukken, maar ook voor het ritme : „Mais pour la cadence des Vers des deux premieres pieces, j'en porte le même jugement que j'ay fait de ceux de Mons. Boileau à la page 23 de ce Catalogue” 83.

Welke zijn dan de belangrijkste criteria die we kunnen aanwijzen in Bouvaerts beoordeling van geschriften, zoals die in zijn inventaris van de werken uit zijn kloostercel tot uiting komen ?

Op de eerste plaats hecht Bouvaert belang aan het stichtelijk-moraliserende. Zo lezen we over de „Zededichten, met kunstplaten” (1721-1726) van Claes Bruin (1671-1732) bijvoorbeeld : „de stof is meest godtvrugtig, het werelyk en is niet berispelyk” 84.

77. LENGLET DU FRESNOY : *o.c.* Supplément pour le catalogue des historiens. P. 6.

78. Cfr. W. VAN HETEREN : *o.c.* P. 249-250 ; en J. F. VANDERHEYDEN : *o.c.* P. 191-192.

79. „(...) ,qu'on n'y trouve pas la cadence des Vers Flamans du Pere Poirters, de Monsieur Croon, et de Monsieur Cats”. (Hs. KB 17871. P. 23 links) .

80. G. BOUVAERT : *Historie, Regels ende Bemerkingen wegens de Nederduytsche Rym-Konst.* Antwerpen, 1773 (?). P. 13.

81. G. BOUVAERT : *o.c.* P. 37.

82. Namelijk „Principes de la Morale, ou Essai sur l'Homme”, „Principes du Goût, ou Essai sur la Critique” en „La Boucle de cheveux enlevée. à Paris 1745. en petit 8°”. (Hs. KB 17871. P. 119 rechts).

83. Hs. KB 17871. P. 119 rechts.

84. Hs. KB 17871. P. 29 rechts.

En over Constantijn Huygens (1596-1687): „al verhandelt hy Bybel-stof, de Godtvrugtigheyt en moet men by desen Gereformeerden Dichter niet zoeken, want sy en is 'er niet" ⁸⁵. „De printjens en moeten van kinders niet gesien worden" heet het over de „*Gedichten en Spelen*" (1636) van P. C. Hooft ⁸⁶.

In dit verband is ook Jacob Cats te vermelden, voor Bouvaert richtsnoer en leidraad ter beoordeeling van alle poëzie. In zijn catalogus beoordeelt Bouvaert „*Alle de Werken*" van deze dichter hoofdzakelijk vanuit inhoudelijk standpunt en deelt hij o.a. mee: „de Bicht-Vaders, bevindende dat hunne jonge penitenten uyt die boeken [o.m. „den Trouw-ring"] gemeynelyk occasiën van sondigen halen, verbieden met goede redenen aen hun ook de selve te lesen, of gebiedten hun die te verbranden, ofte nemen hun de selve af, als ten hoogsten schadelyk aen de jonkheyt" ⁸⁷. Nochtans, de werken van Cats komen niet voor op de „*Index Librorum Prohibitorum*", zodat Bouvaert durft neerschrijven „dat de gemelde Werken van bedaege of bejaerde menschen, van geleerde, en van gehoude mogen sonder vreesse van verbodt gelesen worden, maer niet sonder voorsigtigheyt" ⁸⁸. In het handschrift van Bouvaerts „*Historie van de Neder-landsche Rym-konst*" vinden we over Cats een passage die in dezelfde sfeer kadert, en merkwaardigerwijze in de gedrukte „*Historie, Regels ende Bemerkingen*" werd weggelaten: „Dog het is te beklagen dat syne Werken soo gelardeert syn met die aenklevende stoffe van aerdsche en lichamelijke liefde; soo dat'er kwalyk hope is van ooyt eenen druk daer van te sien, die van jong en oudt, geestelyk en werelyk sonder agterdenken kan gelesen worden" ⁸⁹.

Dit alles nu neemt niet weg dat voor Bouvaert de poëzie van Cats hoog verheven is – veel hoger dan die van Vondel: „Die den stiel van Cats gewoon is, en vind in desen Dichter [nl. Vondel] geen en smaek, als om syne schoone concepten en wondere uyt-drukkingen" ⁹⁰. Een oordeel dat overigens parallel loopt met dat in de gedrukte „*Historie, Regels ende Bemerkingen*" ⁹¹.

85. Hs. KB 17871. P. 74 rechts.

86. Hs. KB 17871. P. 72 links.

87. Hs. KB 17871. P. 37 links.

88. Hs. KB 17871. P. 37 rechts.

89. Abdij Bornem, hs. 213. P. 24.

90. Hs. KB 17871. P. 158 links.

91. Cfr.: „Maer voër zoo veel ik wete, en heeft niemand voër den Staet-vermoeyden Ridder Jacob Cats, die stierf op 12. September 1660., oud 82. jaeren, nog geestelyken, nog wereldlyken Poët, den oprechten trant der Veërsen gevat, en saemen in alle Gedichten uytgewerkt". En: „Doch dezen Schryver [nl. Vondel] in het dichten geeft zig-zelve meerdere liberteyt, als Jacob Cats; want hy en onderhoud geene vaste cesure, snydinge ofte stilstand in het midden der lange Veërsen, die meer als acht syllaben hebben: ook en is hy niet zoo nauwkeurig over den accent". (G. BOUVAERT: *Historie, Regels ende Bemerkingen*. P. 31-32).

Dit nu lijkt één van de belangwekkende aspecten te zijn van Bouvaert als literair-historicus en -criticus : hij weet het onderscheid te maken tussen inhoudelijke kwaliteiten van stichtelijk-moraliserende aard en formeel-dichterlijke eigenschappen die desgevallend moeten doorwegen. Cats is de grootste dichter, in weerwil van „de kittelachtige historiën”⁹² die bij hem voorkomen en die voorzichtigheid bij de lectuur van zijn werk gebieden. Bij Joannes Georgius Guilhelmus (1637-1703) helt de balans negatief over : n.a.v. „*Den Roomschen Pelgrim*, ofte syne Reyse van Maes-Niel na Roomen anno 1675” Roermond, 1699, meent Bouvaert : „Desen Heer Pastoor en Pelgrim toont overal syn godtvrugtigheyt” ; doch dat is blijkbaar niet voldoende : „maer hy wilt ook Poeët syn, en hy en heeft den kneep niet : synen stiel is gelyk men in de Meyerye van s’Hertogen-Bosch is sprekende, en slecht gespelt ; soo dat men dikmaels om d’onnooselheyt moet lachen”⁹³.

Poirters, Croon en Cats vormen het driemanschap dat Bouvaert op formele basis tegenover de Franse poëzie stelt (cfr. supra) ; deze drie hebben „den kneép”, weten de juiste cadans te leggen in hun verzen, waarin elk woord en elke lettergreep haar natuurlijke lengte behoudt⁹⁴. Cats is de grootmeester, Croon „is niet te verleggen ; want hy heeft den kneep van wel te schryven, soo in Rym al [sic] in Prosa”⁹⁵. En voor Poirters doet Bouvaert een onvoorwaardelijke knieval : „Het is al goedt wat uyt de penne van *P. Poirters* is gevloeijt”⁹⁶.

Uit de beoordeling van „Den Brabanttschen Pelgrim naer Ons Lieve Vrouwe van *Kevelaer*” (1697) kan men afleiden dat Bouvaert niet gelukkig is met inversie : de auteur, „desen Godtvrugtigen Reyser en Rymer en vindt geene swarigheyt in het verplaetsen der woorden, al soude het den sin krenken”⁹⁷. Ten andere, ook in zijn „*Historie, Regels ende Bemerkingen*” spreekt Bouvaert zich principieel uit tegen verplaatsing van de woorden in poëzie⁹⁸.

Inversie is immers een van de factoren die onverstaanbaarheid in de hand werken. Kijk maar naar H. L. Spiegel bijvoorbeeld,

92. Hs. KB 17871. P. 37 links.

93. Hs. KB 17871. P. 65 links.

94. Cfr. : „(...) on y remarque [nl. „dans les Vers Flamans de Monsieur *Cats*], que tous les mots et toutes les sillabes ont la même mesure et prononciation longue ou breve comme en prose”. (Hs. KB 17871. P. 23 rechts).

95. Hs. KB 17871. P. 44 rechts.

96. Hs. KB 17871. P. 119 links.

97. Hs. KB 17871. P. 82 links.

98. Cfr. : „Om de Veërsen te doen vloeyen, staet besonderlyk te letten, dat men daer in geene woërden stelle, als op zulke order, gelyk die in prosa gesteld worden, en eenen goeden zin maeken”. (G. BOUVAERT : o.c. P. 99 ; cfr. ook : J. F. VANDERHEYDEN : o.c. P. 201-202).

over wiens „Hert-Spiegel en andere Sede-schriften, (...) tot Amsterdam by Hendrik *Weistein*, 1694” Bouvaert zegt: „de Veïrsen syn onverstaenbaer, door duystere termeynen, verplaetsinge van woorden, korte sillaben voor lange, en lange in de plaets van korte gebruykt”⁹⁹. Verstaanbaarheid is voor Bouvaert ten andere de eerste vereiste om van goede poëzie te kunnen spreken, getuige de slotwoorden van de „*Historie, Regels ende Bemerkingen*”: grote dichters hebben er steeds voor gezorgd „dat hunne veïrsen, zoo gerymde als ongerymde, zoo verstaenbaer zyn als prosa”¹⁰⁰.

Met andere woorden, Bouvaert vraagt van de dichtkunst dat ze bevattelijk en verstaanbaar zou zijn, met eerbied voor de gewone en natuurlijke woordorde, vlot leesbaar, met een vloeiend ritme, waarbij elke lettergreep haar natuurlijke lengte en klemtoon bewaart. In het inhoudelijk vlak schenkt hij aandacht aan het stichtelijk-moraliserend aspect, dat bij de uiteindelijke waarde-bepaling nochtans niet de doorslag schijnt te geven.

*

Wat heeft deze nieuwe verkenning van Bouvaerts bibliotheek-catalogi ons nu geleerd? Was het de moeite waard om ons te buigen over enkele folianten met hoofdzakelijk een opsomming van titels die deze catalogi van een 18de-eeuwse kloosterbibliotheek dan toch vormen?

Uit onze speurtocht leren we alvast dat in de 18de eeuw in de Zuidelijke Nederlanden alle intellectueel leven niet gedoofd was. Integendeel, we leren een rijke kloosterbibliotheek kennen met een bibliothecaris die baanbrekend werk leverde op het stuk van het aanleggen van catalogi; getuige o.m. het bezoek van de bibliothecaris van de Leuvense universiteit met het verzoek dat Bouvaert voor een tijd naar Leuven zou overkomen om aldaar de catalogi op punt te zetten.

Maar Bouvaert was niet alleen een uitstekend bibliothecaris, uit zijn catalogen blijkt tevens dat hij de bibliofiel was die wist wanneer er een zeldzaam werk in zijn bibliotheek stond, de geleerde

99. Hs. KB 17871. P. 139 links.

100. G. BOUVAERT: *o.c.* P. 128.

Onverstaanbaarheid is ook het gebrek van de poëzie van J. F. Cammaert, over wiens „Edelmoedige daden van Alexander den grooten koning van Macedoniën, uyt *Quinti Curtii* Latyn in Rym gestelt. tot Brussel 1745” Bouvaert ons meedeelt: „Als dese historie gelezen wordt gelyk *prosa*, dan is sy tamelyk verstaenbaer: maer als men die met de cadentie, en met den stilstant, cesure, of snyding in 't midden der Veïrsen wilt lesen, gelyk de Gedigten van *P. Poirters* en *J. Cats*, dan syn de Rymen van *Heer Cammaert* onverstaenbaer, ja onverdrachelyk: dog sy kunnen evenwel dinen om aen jonge Rymers de fauten aen te wysen; en aen betere Dichters, om ras in slaep te vallen”. (Hs. KB 17871. P. 34 links).

die over elk geschrift op zijn kamer een aantekening wist neer te schrijven, de literair-criticus tenslotte die af en toe zijn oordeel uitsprak over literair werk.

Pater Bouvaert is één van de belangrijkste en meest sympathieke figuren uit onze 18de eeuw. Het is onze overtuiging dat een verder doorgedreven inhoudelijk onderzoek van zijn bibliotheekcatalogi – o.m. de studie van de soorten geschriften erin vermeld – verhelderend licht kan werpen op de geschiedenis van het 18de-eeuws Zuidnederlands geestesleven in 't algemeen en van het kloosterleven in 't bijzonder.